

Dr. Knüppels undersøgelse er omhyggelig og veldokumenteret. Synsvinklen er velvalgt. Undersøgelsen dokumenterer tillige, hvilke betydelige resultater der kan opnås ved inddragelse af de i almindelighed ellers stærkt oversete militærhistoriske aspekter i analysefeltet. På den anden side virker undersøgelsen – i relation til den bredt formulerede problemstilling – i mange henseender for snæver. Det er som forfatteren undertiden glemmer, at der uden for hertugdømmerne eksisterede en verden, hvori det forfatningsmæssige og sociale udviklingsmønster formede sig på nogenlunde samme måde som her beskrevet. Mønstrets almindelige karakter var netop en af de ting, der kraftigt understregedes i Michael Roberts' berømte tese fra 1955 om »The military revolution«. Desværre synes forfatteren ikke at have været opmærksom herpå. En stillingtagen til denne tese med baggrund i den her gennemførte detaljerede undersøgelse af et afgrænset område ville ikke alene have været interessant, men ville samtidig have givet hele arbejdet det lidt bredere perspektiv, som det nu savner.

Knud J. V. Jespersen

Gerhard Köhn: Die Bevölkerung der Residenz, Festung und Exulantenstadt Glückstadt von der Gründung 1616 bis zum Endausbau 1652. Methoden und Möglichkeiten einer historisch-demographischen Untersuchung mit Hilfe der elektronischen Datenverarbeitung. Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins Bd. 65. Karl Wachholtz Verlag, Neumünster, 1974. 206 s.

Blandt Christian IVs mest ambitiøse foretagender var Glückstadt anlagt ved Elben nedenunder Hamburg 1616. Kun tyve år efter sin grundlæggelse var den blandt de 3–4 største byer i det danske monarki efter København. Den blev anlagt som fæstningsby, men Christian IVs ambition var tillige, at den nye by skulle blive et økonomisk og merkantilt centrum for monarkiets tyske dele, og at den skulle tage konkurrencen op med Hamburg. Endnu i 1630'erne syntes dette ikke ganske utopisk, men monarkiets stigende økonomiske og finansielle vanskeligheder i 1640'erne hindrede en fuldendelse af projektet efter de oprindelige retningslinier. Al videre udbygning opgaves i realiteten 1652, og i de følgende 200 år forblev Glückstadt en ordinær fæstnings- og garnisonsby.

Hovedemnet for Gerhard Köhns hamburgerdissertation er Glückstadts befolkningshistorie 1616–52. I sig selv er det jo af betydelig interesse at få belyst, hvilken befolkningsstruktur, der udvikledes i en helt nyanlagt by. Det til grund liggende kildemateriale, skattemandtal, borgerskabsprotokoller, kirkebøger m.v. er meget betydeligt. Det er lykkedes Köhn at samle materiale om henved 5000 personer ofte med henimod et halvt hundrede oplysninger om de enkelte personer. Hele dette kæmpemateriale er kørt ind på EDB, og output'et er samlet i et materialebind, der er tilgængeligt på udvalgte tyske og danske biblioteker og arkiver, bl. a. Det kgl. Bibliotek og Rigsarkivet.

Det er ad denne vej lykkedes Köhn at give nye og bedre underbyggede oplysninger om befolkningens struktur, indbyggernes afstamning, alder, formueforhold m.v. Det må dog siges at være et spørgsmål, om Köhn opnår så forfærdelig mange resultater, som ikke kunne være nået gennem en konsekvent gennemført »konventionel« historisk analyse. Forfatteren ser tilsyneladende primært EDB som et middel til at præcisere resultaterne i en traditionel historisk-statistisk undersøgelse. Det er karakteristisk at han i sin indledende forskningsoversigt knytter an til traditionel tysk byhistorie og ikke til den moderne internationale demografi, hvis sociologisk prægede problemstillinger og metoder med fordel kunne have været anvendt.

At der i øvrigt er tale om et fortrinligt arbejde er en anden sag, og på creditsiden skal yderligere skrives en udmærket gennemgang af bebyggelseshistorien i det pågæl-

dende tidsrum. Fremkomsten af denne fremstilling burde inspirere danske evt. skandinaviske historikere til parallelle undersøgelser med eller uden EDB over andre af Christian IVs byanlæg, hvor vi hidtil har måttet nøjes med Vilhelm Lorenzens snævre byplanmæssige studier.

Steffen Heiberg

A. Kullberg: Johan Gabriel Stenbock och reduktionen. Godspolitik och ekonomiförvaltning 1675–1705. *Studia historica Upsaliensia* bd. 51. Sthlm., Esselte studium 1973. 174 s.

E. Ernby: Adeln och bondejorden. En studie rörande skattefrälset i Oppunda härad under 1600-talet. Samme serie bd. 64. Uppsala (Sthlm.), Almqvist & Wiksell (Distribution) 1975. 131 s.

M. Revera: Gods och gård 1650–1680. Magnus Gabriel de la Gardies godsbildning och godsdrift i Västergötland I. Samme serie bd. 70. Uppsala (Sthlm.), Almqvist & Wiksell (Distribution) 1975. 192 s.

Det store Uppsalaprojekt, »Sociala och statsfinansiella problem i 1600-talets svenska samhälle« under ledelse af professor Sven A. Nilsson står nu foran en foreløbig afslutning (eller omformning), men har givet rige frugter til belysning af stormagtstidens krigsfinansiering, af virkningerne af kronens og adelens godsdrift og af reduktionen. En række af disse undersøgelser har tidligere været omtalt i 'Historisk tidsskrift', og også de tre her anførte værker indgår i projektarbejdet.

Mest speciel – men også mest præget af den nyindførte 'doktorsexamen' – er Ejbert Ernby's afhandling, som beskæftiger sig med *skattefrälseböndernes* vilkår i en sørmlandsk skovbygd, hvor adelen ved midten af 1600-tallet sad inde med 70 % af skattejordens renter. Undersøgelsen, som er overordentlig detaljeret, dementerer de gængse postuler om adelens overgreb mod bønderne og deres ejendomsret. Dombogsmaterialet, som undersøgelsen hviler på, viser, at adelen og domstolene normalt respekterede ejendomsretten, at adeliges overtagelse af denne – specielt i 1670'erne – ofte var sidste udvej for tilbagebetaling af tilgodehavender, og at säteridannelsen på bøndernes bekostning har været såre begrænset. Undersøgelsens helhedsresultater lader sig næppe røkke, men de har blot begrænsninger. På den ene side underbygger dr. Ernby's studier docent Kurt Ågrens tilsvarende arbejde med godser i Uppland (jf. HT 12. r. II, 1966–67, s. 567 f.); på den anden side begrænses resultaternes rækkevidde endnu af kildemæssige grunde. Analyse af dombogsmaterialet sikrer formentlig domstolenes behandling; den vidner om, at bønderne ved herredstingene konsekvent har fastholdt deres rettigheder, og at de højere instansers afgørelse ligeledes har respekteret dem. Vanskelighederne ligger i, at dr. Ernby's studier ikke nødvendigvis sikrer repræsentativiteten af bøndernes klagemål (jf. dog s. 105 f.).

Større perspektiver har Margareta Reveras (endnu uafsluttede) undersøgelse af rigskansler Magnus Gabriel de la Gardies godssamling og godsdrift. Afhandlingen bygger på et usædvanligt rigt materiale af godsregnskaber og korrespondancer, hvis vidneværdi omhyggeligt og dygtigt fastlægges og under udsyn til den europæiske debat. Med rette afviser forf. den 'kvantitative' distinktion mellem 'Gutswirtschaft' og 'Grundherrschaft' til fordel for en funktionel analyse af godsernes drift (s. 55 ff., spec. s. 61 f.). Et gods-kompleks' potentielle ressourcer figurerer jo først i regnskabsmaterialet i den udstrækning de forvandles til indtægtsgivende posteringer på regnskabet. Arbejdsydelse rejser derfor også særproblemer; der må sondres mellem skyldighed (som i danske og kon-